

LECH BUCZEK
LIDIA FIEJDASZ-BUCZEK

KOREAŃSKIE ROLNICTWO I TERMINOLOGIA ROLNICZA W CZASACH ŚW. JANA YI YUN-ILA (1823–1867)

Abstrakt. Dnia 6 maja 1984 r. w Seulu Jan Paweł II kanonizował 103 Męczenników koreańskich. Wśród nich był też Jan Yi Yun-Il (1823–1867), pierwszy święty rolnik wyniesiony na ołtarze po Soborze Watykańskim II. Pierwsza część artykułu stanowi wprowadzenie do ważniejszych zagadnień języka koreańskiego, przybliża wyjątkowe okoliczności rozprzestrzenienia się wiary katolickiej na ziemi koreańskiej i w tym kontekście sytuuje życie i rodzinę św. Jana. Przedstawia, że pewne wymogi nowej religii pozostawały w sprzeczności z zasadami konfucjanizmu, co miało decydujący wpływ na życie, wybory, działalność, rodzinę i męczeńską śmierć Jana Yi Yun-ila.

W drugiej części artykułu scharakteryzowano techniki rolnicze w schyłkowym okresie Joseon. Uprawa ryżu na polach ryżowych wraz z uprawą różnych zbóż na polach suchych stanowiły w tym czasie dominującą część rolnictwa. Wybrane metody uprawy roślin, narzędzia wykorzystywane przy ich sadzeniu, pielęgnowaniu i zbiorze oraz hodowla zwierząt w prowincjach zamieszkałych przez Jana Yi Yun-ila stanowią zasadniczy trzon tej części artykułu.

Słowa kluczowe: katolicyzm; męczeństwo; Hangul; Hanja; koreańska terminologia rolnicza

KOREAN AGRICULTURE AND AGRICULTURAL TERMINOLOGY IN THE TIME OF ST. JOHN YI YUN-IL (1823–1867)

Abstract. On May 6, 1984, in Seoul, John Paul II canonized 103 Korean martyrs. Among them was John Yi Yun-Il (1823–1867), the first saint farmer to be canonized after the Second Vatican Council. The first part of the paper provides an introduction to the major issues of the Korean language, takes a look at the unique circumstances of the spread of the Catholic faith on Korean soil, and presents the life and family of St. John in this context. It is argued that certain requirements

Dr LECH BUCZEK – adiunkt, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Nauk Humanistycznych, I Katedra Sinologii, adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: lech.buczek@kul.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8446-4029>.

Dr hab. LIDIA FIEJDASZ-BUCZEK – adiunkt, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, Katedra Historii, Norm Ogólnych, Prawa Sakramentów i Instytutów Życia Konsekrowanego, adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: lidia.fiejdasz-buczek@kul.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6252-4027>.

Artykuły w czasopiśmie dostępne są na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

of the new religion conflicted with the principles of Confucianism, which had a decisive impact on the life, choices, activities, family and martyrdom of John Yi Yun-il.

The second part of the paper characterizes agricultural techniques in the late Joseon period. The cultivation of rice in paddy fields, together with the cultivation of various cereals in dry fields, formed the dominant part of agriculture at that time. Selected methods of crop cultivation, tools used in planting, tending and harvesting crops, and animal breeding in the provinces inhabited by John Yi Yun-il form the core of this section.

Keywords: Catholicism; martyrdom; Hangul; Hanja; Korean agricultural terminology

WPROWADZENIE

Niedawna beatyfikacja Józefa i Wiktorii Ulmów i ich siemiorga dzieci (Dicasterium de Causis Sanctorum, 2023) w Markowej na Podkarpaciu uświadomiła, że wśród świętych są także rolnicy. Na przestrzeni wieków Kościół katolicki wyniósł na ołtarze wielu rolników i ich patronów⁴. Zwróćmy także uwagę na rolników z kontynentu afrykańskiego i azjatyckiego żyjących w XIX i XX wieku. Z Czarnym Łądem związany jest pochodzący z kongijskiej rodziny rolników św. Isidor Bakanja (ok. 1887–1909), pracownik plantacji i katechista (*Homilia wygłoszona przez Ojca Świętego Jana Pawła II*, 1994). Na kontynencie azjatyckim rolników odnajdujemy w grupie męczenników japońskich⁶ i wietnamskich⁷. „Razem z nimi – mówił Jan Paweł II w homilii

⁴ Patronami (dalej p.) rolników są święci: Sebastian (ok. † 287), Łucja z Syrakuz († 304), Dominik z Silos (ok. 1000–1073), Izydor Oracz (1080– ok. 1130), Eryk IX, król Szwecji (1120–1160), Jan Theristi (ok. 995–1050) – p. żniwiarzy. Leodegar z Autum (ok. 616–680), Marcin z Tours († 397) i Krystyna z Bolzano – p. młynarzy. Hubert (655–727), Eustachy Rzymski († 118) i Sebastian (ok. † 287) – p. myśliwych. Wendelin z Trewiru (ok. 554–617) – p. pasterzy. Idzi († ok. 725), Benon z Miśni (ok. 1010–1106), Franciszek z Paoli (1416–1507) – p. rybaków. Maria Magdalena, Urban I († 230), Dorota z Cezarei († 300), Mauriliusz z Angers († 453), Gertruda z Helfy (1256–1302) – p. ogrodników. Róża z Limy (1586–1617) – p. kwiaciarzy. Z kolei Seweryn z Noricum (ok. 410–482) patronuje uprawiającym winnice, zaś św. Tychon biskup – wytwórcom win. Św. Wincentego z Saragossy († 304) obrali rolnicy, leśnicy i drwale. Święci, którzy chronią pola, uprawy, zbiory, domostwa przez klęskami żywiołowymi: Bernard z Clairvaux (†1153); Solange (863–880) – przed suszą, bp Felicjana († 250) – przed trzęsieniem ziemi, Agata (235–251) – przed wybuchem wulkanu, przed ogniem – Agata i Florian († 304), przed przymrozkami – Serwacy, Pankracy i Bonifacy; przed sztormami – Teodor († VIII w.) i Walerian († 230); przed powodzią – Jan Nepomucen (†1393); przed burzą – św. Scholastyka († 543), przed gradobiciem – Paweł Apostoł, Jan Chrzciel. Szerzej zob. (Gorzandt, 2003; Agasso et al., 2011).

⁶ Dobrze prosperującym rolnikiem w Kiruzie w rejonie Kurume-Fukuoka w Japonii był bł. Paweł Tarobioye Sakai († 1618) beatyfikowany w grupie Piotra Kibe Kasui i 187 towarzyszy męczenników (Congregatio de Causis Sanctorum, 2004).

⁷ Najwięcej jest ich w grupie 117 męczenników wietnamskich. Był nim np. pracujący na roli świecki mężczyzna Józef Trần Văn Tuấn (ok. 1824–1862), tercjarz dominikański Augustyn Nguyen

kanonizacyjnej 19 czerwca 1988 r. – tysiące chrześcijan straciło życie, wielu zmarło w górach, w lasach, w niezdrowych regionach, do których zostali zepchnięci i wygnani”⁸. Nazywa ich żniwiarzami Boga (*segadores de Dios*) i do nich odnosi psalm: «Którzy we łzach sieją, żąć będą w radości. Postępują naprzód wśród płaczu, niosąc ziarno na zasiew [...], przynosząc swoje snopy» (Ps. 126 [125], 5–6)⁹. Jan Paweł II wyjaśnia następnie znaczenie ich męczeństwa, z którego obficie wypłynął dar wiary: „Jeżeli ziarno pszenicy [*grano de trigo*] wpadłszy w ziemię nie obumrze, zostanie tylko samo, ale jeżeli obumrze, przynosi plon obfity [*da mucho fruto*] (J 12, 24)”¹⁰.

Męczennicy koreańscy zostali wyniesieni na ołtarze w dwóch grupach. W maju 1984 r. Jan Paweł II kanonizował 103 Męczenników (z lat 1839–1968), wśród których był nasz Jan Yi Yun-il. Natomiast papież Franciszek w sierpniu 2014 r. w Seulu beatyfikował 124 Męczenników, zamordowanych w latach 1791–1888. W tej drugiej grupie jest tylko jeden rolnik Jakub Heo In-baek (ur. 1822) zamordowany 14 września 1868 r. w Ulsan. Niewiele wiemy o jego młodości. Źródła odnotowały, iż pochodził z rodziny chłopskiej, że handlował wyrobami z drewna. Początkowo mieszkał w Gimhae (kor. 김해시) a następnie w Eonyang (kor. 연양), (Congregatio de Causis Sanctorum, 2013, s. 241-243), tj. w południowej części prowincji Gyeongsang (kor. 경상도), położonej częściowo nad Morzem Wschodnim. Rok wcześniej w północnej części tej prowincji został zamordowany inny rolnik, katecheta, przykładowy mąż i ojciec Jan Yi Yun-il, powszechnie znany z pobożności i prostego charakteru.

Celem artykułu jest ukazanie tej postaci na tle uwarunkowań społeczno-kulturowych ówczesnej Korei. Jest to ujęcie interdyscyplinarne, sygnalizujące zagadnienia językoznawcze (historia języka koreańskiego oraz koreańsko-polska terminologia agrarna) oraz zagadnienia prawa kanonicznego i historii Kościoła. Na płaszczyźnie prawa kanonicznego zostanie zastosowana metoda analizy tekstu źródłowego i metoda historyczna dla przedstawienia krótkiej charakterystyki katolicyzmu w Korei i życia Jana Yi Yun-ila. Zostanie ona uzupełniona o płaszczyznę rolnictwa: problematyka uprawy roślin i hodowli zwierząt

Van Moi (1806–1839), świecki Lawrence Ngon (?–1862), rolnik i poborca podatkowy Vincent Duong (?–1862) oraz Dominik Nihi (?–1862). Z kolei rolnicze pochodzenie miał Dominik Nguyễn Văn Xuyên, dominikanin (1786–1839). Biografie męczenników zob.: Pedrosa (2006 [1989]).

⁸ „Il y a eu des milliers de chrétiens martyrisés, et nombreux sont ceux qui sont morts dans les montagnes, dans les forêts, dans les régions insalubres où ils avaient été relégués et exilés” (Ioannes Paulus PP. II, 1988, s. 1511).

⁹ « Los que siembran con lágrimas / cosechan entre cánticos. / Al ir, van llorando, / llevando la semilla; / al volver, vuelven cantando / trayendo sus gavillas » (Ioannes Paulus PP. II, 1988, s. 1513).

¹⁰ « Si el grano de trigo no cae en tierra y muere, queda infecundo; pero si muere, da mucho fruto ». (Ioannes Paulus PP. II, 1988, s. 1513).

w prowincjach zamieszkiwanych przez Yun-ila (ówczesnie były to prowincje Chungcheong, kor. 충청도 i Gyeongsang 경상도)¹² oraz używane wówczas narzędzia rolnicze.

Dość krótkie biogramy Jana dostępne w literaturze skłoniły autorów do szerszych poszukiwań. Zdecydowano się sięgnąć do akt procesu beatyfikacyjnego. Niektóre z tych pozycji dostępne były w zbiorach specjalnych Biblioteki Uniwersytetu Jana Pawła II w Krakowie, inne pozyskano podczas kwerendy źródłowej w papieskich bibliotekach uniwersyteckich w Rzymie (Sacra Rituum Congregatio, 1966; 1967; 1983). Przetłumaczenie z języka łacińskiego odnośnych fragmentów z akt upewniło autorów, że teksty dotyczące życia i działalności są skromne i zasadniczo zbieżne z tymi publikowanymi np. na stronie internetowej Konferencji Episkopatu Korei (*103 Korean Martyr Saints*, (b.d.)). Kilkanaście stron *positiones* dotyczy elementów prawnokanonicznych męczeństwa św. Jana, co wykracza poza tematykę artykułu. W aktach natomiast znaleziono ciekawostki lingwistyczne dotyczące pisowni nazwiska Jana. W rzymskich bibliotekach odnaleziono też słowniki koreańsko-włoskie z terminologią teologiczną oraz specjalistyczne teksty dotyczące rolnictwa w Korei w ujęciu historycznym¹⁵. Opracowana na ich podstawie terminologia pozwoliła na wyszukiwanie na stronach internetowych muzeów koreańskich nazw narzędzi z epoki, ich właściwych opisów i zastosowania.

1. KOREA W XIX WIEKU

Korea posiada określony język urzędowy, którym jest język koreański, którego rys historyczny zostanie omówiony na wstępie. Po jego podstawowej charakterystyce (1.1.) zostaną przedstawione okoliczności rozprzestrzeniania się wiary katolickiej w Korei, wyłącznie dzięki ludziom świeckim (1.2.), której to pewne wymogi stały w sprzeczności z zasadami konfucjanizmu. Miało to decydujący wpływ na życie, wybory, działalność, rodzinę i męczeńską śmierć Jana Yi Yun-ila (1.3.).

¹² Obecnie inny jest podział administracyjny w tych prowincjach.

¹⁵ Kwerenda w Bibliotece Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie oraz Bibliotece „Seraphicum” przeprowadzona przez L. Fiejdasz-Buczek (30.09.–4.10.2024) została sfinansowana ze środków na badania naukowe w dyscyplinie prawo kanoniczne (1/6-20-24-02-0610-0002-0338).

1.1. PODSTAWOWE ZAGADNIENIA JĘZYKA KOREAŃSKIEGO

O tożsamości danego narodu świadczy język. Język koreański nie jest podobny do innych języków azjatyckich. Pomimo tego, podobnie jak wiele narodów Azji Wschodniej, Koreańczycy przez wieki stosowali pismo chińskie¹⁶. Niezmiernie interesujący jest fakt, iż w Korei w XV wieku powstało odrębne pismo, które jest tak uproszczonym zapisem, iż możemy zakwalifikować je jako alfabet. Jest to oczywiście alfabet całkiem inny niż łaciński, ponieważ pomimo posiadania 28 liter *jamo* (kor. 자모) w tym: 17 spółgłosek *ja-eum* (kor. 자음) i 11 samogłosek *mo-eum* (kor. 모음)¹⁷, litery zapisuje się pionowo i poziomo, natomiast w każdym innym alfabecie litery zapisuje się w jednej linii od lewej do prawej (Żelaniec, 2012, s. 489–490). Korea też była pierwszym państwem chińskiego kręgu kulturowego, które wprowadziło do zapisu rodzimego języka znaki chińskie. Koreańczycy zetknęli się z tym pismem już w V wieku przed Chr., a źródła historyczne podają, iż od 206 r. już je stosowali (Wasilewska, 2012, s. 500).

Datę 9 października 1446 r. przyjmuje się za początek pisma koreańskiego Hangul. W tym dniu król Sejong Wielki, czwarty władca dynastii Yi, wydał dokument pt. „Poprawne dźwięki dla nauczania ludu”. W dokumencie król wskazał na potrzebę stworzenia nowego pisma, aby ułatwić prostym ludziom naukę pisania. Chciał, by wszyscy jego poddani, a nie tylko arystokracja¹⁸, mogli czytać jego edykty i poznać szybko prawo. Wśród historyków występuje spór o to, czy pismo Hangul wynalazł król Sejong, czy jego współpracownicy. Faktem jest, iż w kronikach z tego okresu znajdują się inne osiągnięcia władcy: zwycięskie bitwy z plemionami Kitanów i Dżurdzeńów oraz wygnanie piratów japońskich. Niemniej jednak Sejong był światłym władcą, wprowadził wiele reform w zakresie administracji, prawa, rolnictwa i podatków. Stworzył też Akademię Naukową zwaną „Gabinetem światłych mężów”, możemy więc wnioskować, iż miał istotny (jeśli nie decydujący) wkład w wynalezienie Hangul.

Konieczność opracowania własnego pisma wynikała ze znaczących odmienności języka koreańskiego i chińskiego. Gramatyka w języku chińskim jest prosta, w koreańskim trudna (liczne odmiany, wyjątki itp.), w języku

¹⁶ Było tak również w Japonii, Wietnamie i innych państwach, dlatego pismo chińskie czasem jest nazywane pismem ogólnoazjatyckim.

¹⁷ Występują ponadto dyftongi samogłoskowe i spółgłoski geminowane [ㅄ, ㅚ, ㅓ, ㅕ, ㅗ, ㅛ].

¹⁸ Jedynie arystokracja rodowa Yangban oraz urzędnicy dworscy wykształceni w filozofii konfucjańskiej umieli czytać i pisać oraz znali chiński.

koreańskim funkcjonuje odmienny niż w większości języków świata¹⁹ szyk zdania SOV (subject/object/verb) (Kida, 2012, s. 522). Pochodzenie języka koreańskiego jest do dziś niewyjaśnione, funkcjonują trzy główne teorie: 1) podobieństwo do rodziny języków altajskich, 2) pokrewieństwo z językiem japońskim (Kida, 2012, s. 521), 3) jest to język izolowany (Song, 2006). Pierwsze opracowania gramatyki koreańskiej przypisuje się katolickim misjonarzom z Towarzystwa Misji Zagranicznych w Paryżu, w tym wikariuszowi apostołskiemu Korei, był nim biskup Félix-Clair Ridel, który był również autorem słownika francusko-koreańskiego (Kim, 2022, s. 165–166). Zachodni misjonarze mieli ogromny wkład w popularyzację pisma Hangul w Korei.

W Korei Północnej całkowicie zrezygnowano ze stosowania znaków chińskich, natomiast w Korei Południowej stosuje się zapis mieszany Hangul (alfabet koreański) i Hanja (znaki chińskie – głównie do nazw własnych, marek i nazwisk), choć popularność i używalność znaków chińskich ciągle maleje (Wasilewska, 2012, s. 508–509).

Nazwisko św. Yi Yun Il, które wymawiamy „li” (kor. ㅇ) można zapisać na wiele sposobów: Yi, Lee, Le, Li, Rhee, Ree, Ri (Kida, 2012, s. 520). Dzieje się tak dlatego, iż mamy do czynienia z wieloma odmiennymi transkrypcjami języka koreańskiego. Jednym z najstarszych jest system McCune’a-Reischauera z 1939 r., używany głównie poza Koreą i uważany obecnie za zapis naukowy. Ciekawe, że w aktach sprawy beatyfikacyjnej, w części zatytułowanej *Catalogus nominum et cognominum SS.D.* na s. 726 wyjaśniono, że Jan Yi Yun Il pisany jest następująco: Joannes Ni (tak, jego imię i nazwisko pisane jest w listach remisorialnych procesu), jako Ni vel Ri (*nomen coreanum*); Youn-il (*postnomina coreana privata*) oraz jako Tjyei-hyen (*postnomina coreana in documentis officialibus data*) (Sacra Rituum Congregatione Romae, 1966, s. 726).

Następnie system południowokoreańskiego Ministerstwa Kultury oraz opracowany 4 lipca 2000 r. poprawiony system Ministerstwa Kultury i Turystyki Republiki Korei MOCT, system Yale stosowany w krajach anglosaskich, system rosyjski J.N. Mazura i system polski opracowany w Instytucie Orientalistyki UW (por. Kida, 2012, s. 519–520).

¹⁹ Taki szyk zdania występuje również w łacinie i japońskim.

1.2. ŚWIECCY KATOLICY KOREAŃSCY

JAKO „WSPÓLNOTA UNIKALNA W DZIEJACH KOŚCIOŁA”

Korea jest wyjątkowym przykładem państwa, w którym świeccy katolicy odgrywali i nadal odgrywają znaczącą rolę w rozwoju katolicyzmu. Katolicyzm dotarł do Korei nie poprzez zachodnich misjonarzy, jak to zazwyczaj działo się na terenach misyjnych, lecz przez dyplomatów koreańskich, którzy pozyskali z Pekinu Święte Księgi przetłumaczone przez o. Mateo Ric[c]iego, a następnie sami je studiowali i przekazywali innym. Jan Paweł II w homilii kanonizacyjnej wygłoszonej 6 maja 1984 r. w Seulu zauważył:

Łaska Boża w przedziwny sposób pobudziła waszych uczonych przodków najpierw do intelektualnych poszukiwań prawdy Bożego słowa, a potem do żywej wiary (...) wasi przodkowie wysłali w 1784 r. jednego spośród nich do Pekinu, gdzie został ochrzczony. Z tego dobrego ziarna narodziła się pierwsza wspólnota chrześcijańska w Korei, wspólnota unikalna w dziejach Kościoła, ponieważ została założona wyłącznie przez ludzi świeckich. Ten świeżo powstały Kościół, tak młody, a już tak silny w swej wierze, przetrwał kolejne fale okrutnych prześladowań. I tak w ciągu niespełna stu lat mógł już poszczycić się około dziesięciu tysiącami męczenników (Jan Paweł II, 1986, s. 52).

Według Davies’a prześladowanie katolików rozpoczęło się w 1785 r. od incydentu w Myeongryebang (Davies, 1994, s. 798). Z kolei w aktach sprawy beatyfikacyjnej Pawła Yun Yu-ila (1760–1795) i 123 towarzyszy męczenników znajdujemy późniejszą datę rozpoczęcia prześladowań. Czytamy w nich, że w 1790 r. Paweł Yun Yu-il przywiózł z Pekinu od bpa Aleksandra de Guvea oficjalne stanowisko Kościoła katolickiego zakazujące odprawiania rytów ku czci przodków (Congregatio de Causis Sanctorum, 2013, s. 40). Kult przodków był naczelną zasadą dynastii Joseon, a jego porzucenie było niewybaczalną zbrodnią (Dallet, 1874, s. 33–35). Kiedy Paweł Yun Ji-chung (1759–1791) i Jakub Kwon Sangyeon (1751–1791) w 1791 r. odmówili wykonania rytuałów związanych z kultem przodków i spalili tabliczki z imionami zmarłych, rozpoczęło się prześladowanie Kościoła (Catholics, 2014, s. 2; zob. Fiejdasz-Buczek, 2020, s. 197). Była to pierwsza z jedenastu fal prześladowań, które trwały aż do 1888 r. (Fiejdasz-Buczek, 2020, s. 197).

1.3. ŚW. JAN YI YUN-IL: ŻYCIE I MĘCZEŃSTWO WE WSPÓŁCZESNYM MU KONTEKŚCIE SPOŁECZNYM

Źródło: <https://blog.naver.com/soulpilgrim/223678152282>, dostęp: 01.03.2025.

Jan Yi Yun-il (kor. 이운일 요한) urodził się w Gongju (kor. 공주) w prowincji Chungcheong (kor. 충청도) w 1823 r. (Kim, 1984, s. 160). Gongju było dużym miastem, dawną stolicą królestwa Baekje²². Prowincja Chungcheong była jedną z największych centralnych prowincji. Około 1850 r. wraz z ojcem zamieszkał w Sangju (kor. 상주시) (obecna prowincja Gyeongsang Północny) ([Jeong-suk, Kim], (b.d.)).

W późniejszym czasie Jan Yi Yun-il osiadł w Mungyong (kor. 문경시), w prowincji Gyeongsang, gdzie ożenił się i założył rodzinę. W gospodarstwie domowym Jana zamieszkiwali również dalsi krewni. Według źródeł historycznych miał czterech synów i jedną córkę ([Jeong-suk, Kim], (b.d.)). Jego najstarszy syn, Szymon poniósł śmierć męczeńską za wiarę w 1865 r. (https://www.charlottekoreancatholic.org/?page_id=1003683). Po śmierci ojca, Jan przeniósł się do górskiej wioski Yeoumok (kor. 여우목) i tam pełnił

²² Baekje, Silla i Goguryeo tworzyły tzw. okres trzech królestw koreańskich od I wieku przed Chr. do VII wieku po Chr. przed zjednoczeniem przez Silla.

funkcję świeckiego przywódcy wspólnoty wiernych (https://www.charlottekoreancatholic.org/?page_id=1003683).

Yi Yun-il był rolnikiem *nong-gun* (kor. 농군) i katechetą *gyoligyosa* (kor. 교리교사). Rolnicy w społeczeństwie Joseon stanowili klasę *Sangmin* (kor. 상민) – „ludzie prości”. Nieco wyżej byli przedstawiciele różnych zawodów (kupcy, rzemieślnicy i niżsi urzędnicy) *Chungin* (kor. 중인), którzy stanowili „klasę średnią”. Następna była arystokracja – *Yangban* (kor. 양반). Najniżej z wszystkich klas w hierarchii społecznej znajdowali się *Cheonmin* (kor. 천민) – „klasa niska” (szamani, szamanki, prostytutki i niewolnicy) (por. Rurarz, 2005, s. 220-221). Jako katecheta oraz lider lokalnej wspólnoty wiernych nauczał i nawracał również arystokratów i dyplomatów ([Seong iyun-il yohan], (b.d.)). Jan Yi Jun-il był wysoki, przystojny, miał długą brodę, wyglądał więc dostojnie (https://m.mariasarang.net/saint/bbs_view.asp?index=bbs_saint&no=2284).

W czasie rozpoczęcia prześladowań *Byeong-in* (kor. 병인박해) miał 45 lat. Był człowiekiem prostej, niewzruszonej wiary i szanował tradycję. Jego klan był znany z wiary i wywodziło się z niego wielu katechetów (*103 Korean Martyr Saints*, (b.d.)). Zarówno przodkowie od strony ojca, jak i matki byli katolikami, a niektórzy z nich podczas wcześniejszych prześladowań ponieśli śmierć męczeńską (<https://www.catholictimes.org/article/201902190019117>).

Z informacji pozyskanych od syna Jana wiadomo, że został aresztowany między listopadem a grudniem 1866 r. Jan wiedział, że funkcjonariusze mają rozkaz aresztowania i mógł uciec, ale tego nie zrobił. Przyznał, że jest katolikiem, ale nie wydał innych krewnych ani sąsiadów. Pomimo to aresztowano 30 wiernych. Osiem osób pochodziło z domostwa Jana. Wszyscy zostali uwięzieni w celi w mieście Mungyong. Ponieważ w ten dzień gubernator prowincji był w podróży, nie rozpoczęto przesłuchań, co nie zmieniło faktu, że funkcjonariusze torturowali Jana i zajęli wszelkie jego dobra materialne. Trzy dni później pojmanych przewieziono do więzienia w Sangju. Podczas pobytu w więzieniu był trzy razy przesłuchiwany. W czasie tortur Jan nie wyrzekł się wiary, ani nie wydał innych, którzy byli na wolności.

Po procesie wszystkich 70 aresztowanych podzielono na trzy grupy: 1) na tych, którzy mieli dzieci, oraz tych, co wyrzekli się wiary, 2) 20 osób które nie wyrzekły się wiary i 3) przywódców wspólnot wiernych, wśród których był Jan. W tym czasie wypuszczono na wolność kilku krewnych Jana: młodszego syna Yi Ui-seo Matthias (kor. 이의서 마티아), synową Park Agnes (kor. 박 아네스), matkę i siostrę ([Seong iyun-il yohan], (b.d.)).

Gubernator Sangju po konsultacji z przełożonym wydał na Jana wyrok skazujący 4 stycznia 1867 r. Dnia 21 stycznia Jan po ostatnim posiłku został przeprowadzony przez południową bramę Daegu (kor. 대구시) do Pawilonu Gwandeokjeong (kor. 관덕정), a następnie publicznie ścięty mieczem (<https://www.catholictimes.org/article/201902190019117>). Miał wtedy 45 lat. Swoją postawą pełną odwagi i niezachwianej wiary dawał przykład współwierzniom (Kim, 1984, s. 160).

Prześladowania *Byeong-in* zaczęły się wraz z objęciem tronu przez niepełnoletniego króla Gojonga (kor. 고종), w jego imieniu realną władzę sprawował ojciec Hungson Daewongun (kor. 흥선대원군), który rządził jako regent. Zaciekle zwalczał on zewnętrzne wpływy, w tym nową religię katolicką. Do poważnego incydentu doszło, gdy wraz z innymi wiernymi stracony został francuski misjonarz ks. Pierre-Henri Dorie (1839-1866). Francja, chcąc ukarać Koreę za ten czyn, dokonała zbrojnej interwencji. Wskutek silnego oporu armii koreańskiej na wyspie Ganghwado oddziały francuskie poniosły klęskę, a cała operacja zakończyła się niepowodzeniem i wycofaniem francuskich okrętów (오, 2003, s. 6–8, 49). Prześladowania zaczęły się w 1866 r., w ich wyniku śmierć poniosło około 10 000 wiernych, a wśród zabitych byli pierwsi francuscy misjonarze (Kim, Chung, 1984, s. 233).

W czasie prześladowań *Byeong-in* zginęła część rodziny Jana Yi Yun-ila i spora grupa krewnych oraz powinowatych zamieszkujących jego gospodarstwo domowe: teść, dziadek żony, dwaj synowie Szymon i Tadeusz, zięć, wujek zięcia i kuzynka żony Zuzanna Park oraz dwuletnia wnuczka, która zmarła w więzieniu ([Jeong-suk, Kim], b.d.).

Nazwisko Yi sugerowałoby powiązania z Dynastią Yi, która rządziła Królestwem Joseon. Można postawić dwie hipotezy. Pierwsza, iż był to krewny dynastii królewskiej, który mógł zostać pozbawiony majątku (na przykład w efekcie oskarżenia o zdradę). Kodeks karny mocno wzorowany na kodeksie chińskiej dynastii Ming przewidywał taką karę w kilku przypadkach. Z zapisów historycznych wiadomo, iż Jan Yi Yun-il był wysoki i miał długą brodę, co mogłoby sugerować wcześniejszą przynależność do Yangbanów (Kim, 1984, s. 160).

Według drugiej hipotezy nie znał znaków chińskich, a jedynie posługiwał się prostym do nauczenia pismem *hangul*. W tej sytuacji zbieżność nazwisk mogła być przypadkowa.

Dnia 21 grudnia 1968 r. doczesne szczątki św. Jana zostały przeniesione do Katedry pod wezwaniem Matki Bożej z Lourdes w Daegu, a następnie 21 stycznia 1987 r. abp Paul Lee Moon-hee ogłosił Yi Yun-ila drugim patronem

diecezji Daegu (*The Archdiocese of Daegu*). Obecnie od 20 stycznia 1991 r. relikwie Świętego znajdują się w Sanktuarium Męczenników Gwandeokjeong (kor. 관덕정 순교 기념관) (<https://www.newscj.com/news/articleView.html?idxno=185612>). Patronuje ponadto Koreańskiej Misji Katolickiej w Cherry Hill w Stanach Zjednoczonych (*St. Yi Yun Il John Korean Catholic Mission*, 2025).

2. UPRAWA ROŚLIN, NARZĘDZIA I HODOWLA ZWIERZĄT W PROWINCJACH ZAMIESZKIWANYCH PRZEZ JANA YI YUN-ILA

Techniki rolnicze w okresie Joseon stopniowo ewoluowały i pod koniec XVIII wieku osiągnęły już pewien poziom rozwoju. Uprawa ryżu na polach ryżowych wraz z uprawą różnych zbóż na polach suchych stanowiły w tamtym czasie dominującą część rolnictwa (Yeom, 2003, s. 207). Wybrane metody uprawy roślin (2.1.), narzędzia wykorzystywane przy ich sadzeniu, pielęgnowaniu i zbiorze (2.2.) oraz hodowla zwierząt w prowincjach Chungcheong i Gyeongsang (2.3.) stanowiąc będą przedmiot rozważań w niniejszym punkcie.

2.1. METODY UPRAWY ROŚLIN

Życie koreańskich rolników w jednej z książek przedstawił Horacy Newton Allen (1858-1932), amerykański lekarz, dyplomata i założyciel m.in. Uniwersytetu Yonsei w Seulu. Opisuje ich jako „lud rolniczy” uprawiający głównie ryż według dość przestarzałych technik rolniczych, wymagających dużego wysiłku fizycznego (Neff, 2022). Pola ryżowe *non* (kor. 논) wprawdzie były nawadniane już od okresu królestwa Goryeo (kor. 고려) (918–1392), ale system nawadniania *gwangae* (kor. 관개) był przestarzały i niewystarczający (por. Park, 2007, s. 314). Zmusiło to Koreańczyków do budowy tarasów nawadniających. W tym celu montowano prymitywne koło wodne *sucha* (kor. 수차), niekiedy napędzane siłą zwierząt. Bardziej jednak powszechną metodą – jak zauważa Allen – było użycie czerpaka w kształcie łopaty *gugja* (kor. 국자) zawieszanej na trójnogu *samgagdae* (kor. 삼각대). Rolnik obsługiwał uchwyt tego urządzenia i za każdym pociągnięciem nabierał wodę, przenosząc ją z niższych pól na wyższe (*St. Yi Yun Il John Korean Catholic Mission*, 2025).

Kim Jun Gun, *Nawadnianie pola ryżowego*

Źródło: Pictures Depicting Koreans'

Agricultural Production By Kim Jun Gun

Z uprawą ryżu związane są też takie terminy jak: sadzonka ryżu *mo* (kor. 모), sadzenie ryżu (kor. 모내기), sadzenie szeregowe ryżu *julmo* (kor. 줄모) albo *jangjul* (kor. 장줄); oranie pola, bronowanie pola, młócenie *tajak* (kor. 타작) albo *talgok* (kor. 탈곡) czy zbiór ryżu.

Przesadzanie ryżu odbywało się zgodnie z metodą opisaną w XVIII wieku przez Paka Ji Wona w sześciotomowym dziele pt. *Kwanongsocho* (szerzej zob. *Kwanongsocho*, 2022):

Ostrożnie zbieraj sadzonki ryżu, oczyszczaj ich korzenie wodą, aby usunąć glebę i wybieraj chwasty, zwiąż je w małych ilościach i wrzucaj pęczki na wybronowane pola, a następnie sadź je po trzy lub cztery w pozycji pionowej i w prostych rzędach. Później będzie wygodnie odchwaszczać pole (Pictures Depicting Koreans' Agricultural Production By Kim Jun Gun).

Kim Jun Gun, *Przesadzanie sadzonek ryżu*

Źródło: Pictures Depicting Koreans,
Agricultural Production By Kim Jun Gun

Gdy sadzonki się już ukorzeniły, trzeba było się nimi stale opiekować: dbać o ich dobre nawodnienie i chronić przed licznymi ptakami, jeleniami i dzikami (Neff, 2022). Kiedy ryż był dojrzały, zbierano go, układano w snopki, a następnie pozostawiano na małych groblach między polami ryżowymi lub na zboczach wzgórz, aby wysechł przed młóceniem. Dalej, jak relacjonuje Allen, ryż młócono na glinianej podłodze za pomocą drewnianych cepów. Cep zwany *dorikkae* (kor. 도리깨) był bardzo ważnym i powszechnym narzędziem. Składał się z jangboo, kkokji i ahdle (końcówki, jednego lub kilku rzemieni i rękojeści) (<https://encykorea.aks.ac.kr/Article/E0015606>). Innym sposobem było młócenie ryżu przy kłodzie. Obraz Kima Hongdo przedstawia grupę rolników pilnie wykonujących swoje zadania: młócenia łodyg ryżu, wiązania ich w snopy, transport oraz zmiatanie wyłuskanych ziaren.

Kim Hongdo, Młócenie
ryżu (Heagyeong,
19.08.2022)

Następnie ryż był łuskany w ręcznych młynach wykonanych z ząbkowanych części pnia drzewa, połączonych ze sobą w celu zmielenia. Po wykonaniu tej czynności, ścisła otoczka ryżu była usuwana przez tłuczenie jej w kamienym młódcie *maetdol* (kor. 맷돌) za pomocą drewnianego lub żelaznego tłuczka (Neff, 2022).

Największym problemem, jeśli chodzi o zbiory ryżu w okresie Joseon, były powodzie *hongsu* (kor. 홍수) w okresie letnim (por. Park, 2007, s. 314).

Prowincje Chungcheong i Gyeongsang Północny (Yeom, 2003, s. 206), w których żył i pracował św. Jan Yi Yun-il, na tle reszty kraju słynęły z dobrej infrastruktury agrarnej. Uprawiano głównie ryż, jęczmień, ziemniaki i fasolę.

Ryż *ssal/pap* (kor. 쌀/ 밥) był tak powszechny, iż do dziś w języku koreańskim słowo *pap* (kor. 밥) oznacza nie tylko ugotowany ryż, ale też po prostu jedzenie. Stąd zwrot „밥 먹었어?” (*pap meogeosseo?*) oznacza dosłownie „czy jadłeś ryż?”, ale poprawne tłumaczenie brzmi: „czy już jadłeś?”⁴⁴. Z ryżu

⁴⁴ Czasem w mowie potocznej zwrot ten oznacza: „jak się masz?”.

wytwarzano również herbatę (kor. 현미차) (Choi, Kim, Park, s. 36) oraz słynne wino *makgeolli* (kor. 막걸리). *Makgeolli* pojawiło się na Półwyspie Koreańskim jeszcze w okresie Trzech Królestw (Goguryeo, Baekje i Silla) (57 r. przed Chr. – 668 r. po Chr.), było bardzo popularne wśród ludności wiejskiej, dlatego często nazywano go alkoholem rolników (kor. 농주) (Kwon, 2022).

Od 1840 r. można zaobserwować dynamiczny wzrost cen ryżu, przy czym początkowo wzrost był relatywnie równomierny w całym kraju, ale z czasem różnice cen w poszczególnych prowincjach były coraz większe. Jednym ze sposobów poprawy sytuacji był zakaz spożywania alkoholu, który w tym okresie był głównie wytwarzany z fermentacji lub destylacji ryżu. Tego typu zakaz był nakładany od końca XVIII wieku. W wieku XIX był jeszcze dotkliwszy i surowo karany (Rhee, 2014, s. 10).

Ponadto uprawiano również jęczmień, fasolę (kor. 녹두), ziemniaki, jabłka⁴⁶ i bawełnę. Jęczmień (kor. 보리) mieszano z ryżem lub robiono z niego słynną herbatę (kor. 보리차). Bawełna była łatwiejsza do uprawy niż ryż i jęczmień, była też bardziej opłacalna (Park, Yang, 2007, s. 316). Ziemniaki (kor. 감자) pojawiły się w Korei dopiero w 1824 r. w okresie rządów króla Sunjo (kor. 순조) za sprawą Mandżurów z dynastii Qing. W tym okresie panował głód, a pojawienie się ziemniaków pomogło w trudnej sytuacji żywieniowej ([Neibeo jisigbaeggwa]).

W prowincji Chungcheong naturalnie występował też żeńszeń (kor. 인삼). Dzikie żeńszeń rośl w terenach górzystych Półwyspu Koreańskiego. Był zbierany i doceniany już w okresie Trzech Królestw Koreańskich. Korzeń hodowlany potrzebował szczególnych warunków: żyznej gleby *biokhan toyang* (kor. 비옥한 토양) i dużego zacienienia. Uprawę żeńszenu rozpoczęto w XIX wieku, choć niektóre źródła podają 1541 r. (GIAHS, 2018, s. 54).

W Joseon funkcjonował państwowy system dystrybucji zboża (kor. 곡물) ukierunkowany czasowo i terytorialnie, który umożliwiał zwykłym ludziom tańszą niż prywatna pożyczkę. Państwo w ten sposób prowadziło i kontrolowało dystrybucję zbóż (Park, Yang, 2007, s. 325). W XIX wieku państwowe zapasy ryżu zmniejszyły się z 10 milionów seok⁴⁸ do 4,5 milionów seok, skutkując całkowitym załamaniem rządowego systemu rezerw ryżu. Skutkowało to wzrostem podatków nakładanych na chłopów i w konsekwencji kilkoma powstaniem chłopskimi (Rhee, 2014, s. 4).

⁴⁶ Jabłka trafiły do Korei dopiero końcem XIX w. i z czasem zyskały miano najważniejszego owocu.

⁴⁸ Seok (kor. 석) – jednostka miary ryżu odpowiadająca około 155 kg brązowego ryżu.

Koreańskie rolnictwo nie było najnowocześniejsze w regionie, niemniej jednak korzystano z pewnych wynalazków chińskich jak sianie szeregowe, które w Europie zostało rozpowszechnione znacznie później.

Jangseung (kor. 장승) były totemicznymi słupami, które pełniły bardzo ważne funkcje podczas żniw: odstraszały złe duchy i zapewniały dobre zbiory (Šiaučiūnas-Kačinskas, 2008, s. 125). Naczyn glinianych *onggi* (kor. 옹기) powszechnie używano do przechowywania żywności. *Onggi* ułatwiały fermentację soi (kor. 콩), wina ryżowego (kor. 막걸리) i kiszonki *gimchi* (kor. 김치) (*Yonghap News*). Kimchi powstaje w wyniku marynowania, mieszania z przyprawami i fermentowania warzyw (kapusty, rzodkwi, białych tykiek, czosnku), które Koreanki przygotowywały na zimę w ogromnych ilościach. Proces kiszenia to *gimjang* (kor. 김장). Kimchi przechowywano w *onggi*. W nich też umieszczano przyprawy: sos sojowy – *ganjang* (kor. 간장), sfermentowaną pastę sojową *doenjang* (kor. 된장), ostrą pastę paprykową – *gochujang* (kor. 고추장), a także podstawowe składniki kuchni koreańskiej: solone krewetki, anchois i ryby (*Four Seasons of Historic Korean Farming Society*).

2.2. HODOWLA ZWIERZĄT W XIX-WIECZNEJ KOREI

Główne zwierzęta hodowlane w Korei to krowy (kor. 소), woły (황소), kury (kor. 닭) i świnie (돼지). Mięso owcze i kozie było traktowane jak lekarstwo (kor. 약) (Pettid, 2008, s. 24-28). Psy powszechnie były hodowane na mięso *gaegogi* (kor. 개고기), brały udział w polowaniach na dzikie zwierzęta oraz służyły jako zwierzęta obronne i stróżujące – szczególnie rasa *Jindo* (kor. 진돗개) (Mehus-Roe, 2013, s. 321). W wojskowości niezwykle ważną rolę pełniły konie *mal* (kor. 말). Ze względu na liczne wojny z Chińczykami i Japończykami, Koreańczycy opanowali do perfekcji wykorzystanie kawalerii, w szczególności łuczników konnych (Choi, 2007, s. 49-50). Niezwykle ważny był koń z wyspy *Jeju* (kor. 제주마), który miał mongolski rodowód. Konie tej rasy były silne, wytrzymałe i wyjątkowo odporne na niskie temperatury. Pod koniec dynastii Choson konie stały się podstawowym środkiem transportu dla arystokracji Yangban (Hendricks, 2007, s. 118-120). W Muzeum Narodowym Korei prezentowany jest obraz „Podkuwanie konia” autorstwa Kima Hongdo. Termin „podkuwać konia” to *pyeonjareul bakta* (kor. 편자를 박다), zaś *daejangjangi* to „kował” (kor. 대장장이). Ówczesna technika podkuwania znacząco różniła się od tych znanych w Europie. Natomiast obrazy przedstawiające codzienne życie w epoce Joseon (warsztat kowala, młócenie ryżu,

cięcie tytoniu, wędkowanie czy handel obwoźny) stanowią niejako wehikuł pozwalający cofnąć się w czasie (Heagyeong, 2022).

Kim Hongdo,
Podkuwanie konia
(Heagyeong, 19.08.2022)

Kim Hongdo, *Warsztat kowala*
(Heagyeong, 2022)

Woły (kor. 황소) były szczególnie ważne dla chłopów. Były to zwierzęta wykorzystywane do pracy w polu i jako środek transportu. Istnieją zapiski świadczące o wyjątkowej trosce o te zwierzęta (gotowano im paszę i poiono ciepłą wodą), z czasem zostały zastąpione przez tańsze w utrzymaniu osły (kor. 당나귀) (Park, 2015).

2.3. NARZĘDZIA PRACY KOREAŃSKICH ROLNIKÓW W XIX WIEKU

W okresie Joseon rolnicy wykorzystywali różne narzędzia pracy, takie jak pług *jaenggi* (kor. 쟁기) do spulchniania i obracania gleby, występujący w dwóch wersjach: *hori jaenggi*, ciągnięte przez woła na równym gruncie i *gyeori jaenggi*, ciągnięte przez dwa woły, na nierównym terenie (*Four Seasons of Historic Korean Farming Society*). H. N. Allen opisał koreańskie pługi jako bardzo prymitywne, ciężkie w obsłudze (Neff, 2022). Zdjęcia znajdujące się w kolekcji Roberta Neffa pokazują ludzi ciągnących pługi.

Rolnicy orzący pole pod koniec XIX lub na początku XX wieku.
Kolekcja Roberta Neffa (2022)

W powszechnym użyciu były *soeseurang* (kor. 쇠스랑), rodzaj drewnianych widel o nieco odmiennym kształcie od widel znanych w Europie (*Four Seasons of Historic Korean Farming Society*). Posługiwano się też łopatą *garae* (kor. 가래) wyposażoną w sznury do pogłębiania pól ryżowych. Taką łopatę obsługiwały trzy lub cztery osoby (*Four Seasons of Historic Korean Farming Society*).

Kim Hongdo, tzw. łopatowanie (Pictures
Depicting Koreans' Agricultural Production
By Kim Jun Gun)

Kolejnym przydatnym narzędziem było *homi* (kor. 호미), rodzaj krótkiej motyki służącej do plewienia pól ryżowych. Jej rękojeść była owinięta słomą (kor. 쥘), by nie ślizgała się w czasie deszczu oraz nie raniła rąk przy długotrwałej pracy. Trójkątna metalowa część nazywała się *nal* (날), część łącząca ostrze z rękojeścią – *seumbe* (kor. 슴베), a rękojeść to *jaru* (자루) (Culter, 2002, s. 98). W czasie plewienia stosowano również naparstki ochronne *kkakji* (kor. 깍지), zakładane na wszystkie palce z wyjątkiem małego (*Four Seasons of Historic Korean Farming Society*). Natomiast krosna zwane *beteul* (kor. 베틀) były używane prawie wyłącznie przez kobiety. Całe urządzenie było wykonane z drewna i składało się z 30 części (*Four Seasons of Historic Korean Farming Society*). W cytowanym dziele *Kwanongsocho* opisano zalety i wady 29 narzędzi rolniczych (*Kwanongsocho*, 2022).

Podsumowując opis rolnictwa w Korei, należy stwierdzić, że ciężka sytuacja chłopów pod koniec XIX wieku (horrendalnie wysokie podatki, klęski żywiołowe i klęska głodu) doprowadziła do największego w historii Korei powstania chłopskiego (1893–1895). Zbuntowani chłopci pod wodzą Jeon Bong-juna (kor. 전봉준) byli powiązani z organizacją religijną Tonghak (kor.

동학)⁶². Powstańcy pomimo pomocy wojsk japońskich zostali rozbici, a przywódcy straceni 23 listopada 1895 r., co ostatecznie zakończyło powstanie (Rurarz, 2005, s. 293).

ZAKOŃCZENIE

Rolnicy, którzy w XX wieku zostali wyniesieni na ołtarze – jak pokazał wstęp do pracy – to wyłącznie męczennicy. Na ich tle wyróżnia się pierwszy – po Soborze Watykańskim II – święty rolnik Jan Yi Yun-il (1823-1867), kanonizowany przez Jana Pawła II w Seulu 6 maja 1984 r. w dwusetną rocznicę powstania Kościoła katolickiego w Korei. Analiza epoki i regionu, w których żył, pozwalają na wyciągnięcie interesujących wniosków także w odniesieniu do języka koreańskiego.

Fenomen Jana ukazuje nam wyjątkową, odmienną od tradycji europejskich postać świętego świeckiego, człowieka niezłomnej wiary, ojca rodziny, rolnika i katechety, świeckiego przywódcy lokalnej wspólnoty wiernych. Jan nosił nazwisko Yi, takie samo jak władcy dynastii Yi rządzący ówczesną Koreą. Potrafił pisać i czytać, co biorąc pod uwagę specyfikę podwójnego zapisu języka koreańskiego, może prowadzić do dwóch wniosków: 1) podobieństwo nazwiska z rodem królewskim mogłoby sugerować, iż był pozbawionym majątku Yangbanem (arystokratą) utrzymującym się z roli lub 2) podobieństwo nazwisk jest przypadkowe, a Jan znał jedynie łatwy do nauczenia alfabet Hangul⁶³. Problem różnego zapisu nazwiska Yi Yun-ila wynika z funkcjonowania pięciu różnych latynizacji pisma koreańskiego. Hangul był szeroko stosowany przez misjonarzy i chrześcijan, którzy tłumaczyli przy jego użyciu święte księgi katolicyzmu. W okresie życia Jana Yi Yun-ila w Joseon stosowano podwójny system zapisu języka koreańskiego, taki jak w obecnej Korei Południowej, z tą jedną różnicą, iż obecnie Hangul jest w powszechnym użyciu, a znaki chińskie (Hancha) są już rzadkością, wtedy było odwrotnie: dominował zapis w Hancha, a pismo Hangul, było stosowane przez misjonarzy zagranicznych, ludzi prostych i kobiety. Choć w początkowych etapach prześladowań większość męczenników stanowili arystokraci, w kolejnych przeważali ludzie prości lub z klasy średniej *Chungin* (kor. 중인), do której

⁶² Nazwa *Tonghak* oznacza „Naukę Wschodu”, co miało być opozycją na *Sohak* „Naukę Zachodu”, czyli chrześcijaństwo.

⁶³ Pomimo wynalezienia Hangul już w roku 1443, został on spopularyzowany dopiero w XIX wieku głównie przez misjonarzy katolickich.

najprawdopodobniej należał też Jan Yi Yun-il. W historii Korei zdarzały się przypadki zmiany klasy społecznej. Najczęściej można było na skutek wyroku stracić status Yangbana i zostać pozbawionym majątku, ale – choć rzadko – zdarzały się zmiany z niższego na wyższy status społeczny, np. Jang Bogo (kor. 장보고), z okresu Goryeo, będąc synem rzemieślnika, awansował do pozycji generała (Kim, 1974, s. 33). Niniejsze opracowanie nie wyczerpuje tego zagadnienia w schyłkowym okresie Joseon, a jedynie szkicuje tło rolnictwa wieku, w którym żył św. Jan.

Ocena poziomu rolnictwa w literaturze w analizowanym okresie nie jest jednakowa. Na pewno bardzo dobrze zostało rozwinięte sadzenie szeregowe sadzonek ryżu, co pozwalało na zmniejszenie obszarów do nawadniania. Korzystano też z metody podwójnego zasiewu, dzięki czemu pozyskiwano znacznie więcej plonów ryżu i jęczmienia. Powszechnie stosowano niektóre wynalazki chińskiego pochodzenia: nawadnianie pól ryżowych i sianie szeregowe roślin uprawnych. Korzystano z podobnych narzędzi rolniczych jak w Europie. Odmienne niż tu podkuwano konie. Jednak nadmierne wykorzystywanie chłopów, klęski żywiołowe, nieurodzaj doprowadziły do powstań chłopskich. Wzrostem gospodarczym Korea mogła się cieszyć dopiero w XX wieku. I kiedy w styczniu 2022 r. w sanktuarium męczenników koreańskich w Seosan odbyła się uroczystość nadania temu miejscu rangi międzynarodowego miejsca pielgrzymkowego, bp Augustinus Jong-soo Kim powiedział: „Mam nadzieję, że coraz więcej osób znajdzie tutaj duchowe ukojenie, w czasach, gdy problemem nie jest ubóstwo, ale nadmiar dóbr materialnych” (Sośniak, 2022a).

Pół roku później w Korei Południowej został zakończony krajowy etap procesu beatyfikacyjnego północnokoreańskich męczenników z Pjongjangu zamordowanych w latach 50. ubiegłego wieku. Abp Peter Chung Soon-taick zauważył wówczas, że męczennicy z Pjongjangu są nam bliżsi „niż męczennicy z czasów prześladowań sprzed 200 lat. Dzielimy z nimi historię XX w. i problemy, które trwają do dziś. Wciąż żyjemy w podzielonym przez konflikt ideologiczny kraju. Dlatego mam nadzieję, że ta beatyfikacja posłuży nam jako fundament pojednania” (Sośniak, 2022b). Element pojednania podzielonego narodu i poznanie duchowego dziedzictwa męczenników stanowi też ważny element przygotowań do Światowych Dni Młodzieży, które odbędą się w Seulu w 2027 r.

Tę problematykę interdyscyplinarną omówiliśmy w tym kontekście i w perspektywie nadchodzących wydarzeń w wymiarze światowym, warto ją też było ukazać w kontekście prawa kanonicznego i historii Kościoła, rolnictwa i polsko-koreańskiej terminologii rolniczej.

BIBLIOGRAFIA

- 103 Korean Martyr Saints, Ioannes Yi Yun-il.* (b.d.). <https://cbck.or.kr/en/CatholicChurchInKorea/103-Korean-Martyr-Saints/103?page=11>, dostęp: 13.12.2024.
- [Seong iyun-il yohan]. (b.d.). 천주교 대구대교구. <http://www.daegusaint.org/p501/1690>, dostęp: 13.12.2024.
- Choi, Sung Hee, Kim, Young Gul i Park, Keun Hyung. (2024). *The use and culture of tea in Korea* (s. 36). chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/<https://www.ocha-festival.jp/archive/english/conference/ICOS2001/files/PROC/IV-034.pdf>, dostęp 08.12.2024.
- Choi, Woun Sik. (2007). *Modes of Transportation: Traditional Korean Society*. Seoul: Ewha Womans University Press.
- Congregatio de Causis Sanctorum. (2004). *Tokien. et Aliarum. Beatificationis seu declarationis martyrii Servorum Dei Petri Kibe Kasui sacerdotis professi Societatis Iesu et CLXXXVII sociorum, sacerdotum, religiosorum, et christifidelium laicorum in odium fidei, uti fertur, interfectorum annis 1603–1639, Positio super martyrio*. Romae: [b.n.].
- Congregatio de Causis Sanctorum. (2013). *Masanensis et Aliarum. Beatificationis seu Declarationis Martyrii Servorum Dei Pauli Yun Ji-chung. Christifidelis Laici et CXXIII Sociorum in odium fidei, uti fertur, interfectorum (†1791-1888). Positio super martyrio*. Roma: [b.n.].
- Dicasterium de Causis Sanctorum. (2023). Premisliensis Latinorum Beatificationis seu Declarationis Martyrii Servorum Dei Iosephi Ulma et Victoriae Ulma coniugum necnon VII Sociorum eorum filiorum († die 24 mensis Martii anno 1944), *Decretum super martyrio* (17.12.2022). *AAS*, 115, 1022-1026.
- Culter, Karan D. (2002). *Essential Tools: Equipment and Supplies for Home Gardeners*. Washington: Brooklyn Botanic Garden.
- Dallet, Charles. (1874). *Histoire de l'Église de Corée: précédée d'une introduction sur l'histoire, les institutions, la langue, les mœurs et coutumes coréennes avec carte et planches par Ch. Dallet Missionnaire apostolique, Société des Missions-Étrangères* (t. 1, ss. 33–35). Paris: Librairie Victor Palmé.
- Davies, Daniel M. (1994). The Impact of Christianity upon Korea, 1884-1910: Six Key American and Korean Figures. *Journal of Church and State*, 36(4), 795–820.
- Fiejdasz-Buczek, Lidia. (2020). Zagadnienia wybrane z procesu beatyfikacyjnego Pawła Yun Ji-chunga i jego 123 towarzyszy. *Roczniki Nauk Prawnych*, 30(2), 189–206.
- Four Seasons of Historic Korean Farming Society*. (2024). <https://artsandculture.google.com/story/four-seasons-of-historic-korean-farming-society-national-folk-museum-of-korea/AAUhRUReewpMfg?hl=en>, dostęp: 07.12.2024.
- GIAHS – The Globally Important Agricultural Heritage Systems. (2018). *Korean Ginseng Agriculture System*. Seoul: Geumsan-gun.
- Gorzandt, Antoni. (2003). *Mój święty patron*. Lublin: Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej.
- Heagyong, Lee. (19.08.2022). *Kim Hongdo, album of genre paintings*. The National Museum of Korea. <https://smarthistory.org/kim-hongdo-album-of-genre-paintings/>, dostęp: 09.02.2025.
- Hendricks, Bonnie L. (2007). *International Encyclopedia of Horse Breeds*. Norman: University of Oklahoma Press.

- Homilia wygłoszona przez Ojca Świętego Jana Pawła II podczas Beatyfikacji 24 kwietnia 1994 r. – Msza Św. i Beatyfikacja Izydora Bakanji, Elżbiety Canori Mory i Gianny Beretty Molli*, http://mtrojnar.rzeszow.opoka.org.pl/gianna_molla/beatyfik.htm, dostęp: 28.02.2025.
- <http://www.daegusaint.org/p501/1690>, dostęp: 30.09.2024.
- <https://encykorea.aks.ac.kr/Article/E0015606>, dostęp: 01.12.2024.
- https://m.mariasarang.net/saint/bbs_view.asp?index=bbs_saint&no=2284, dostęp: 16.12.2024.
- <https://www.catholictimes.org/article/201902190019117>, dostęp: 14.12.2024.
- https://www.charlottekoreancatholic.org/?page_id=1003683, dostęp: 04.03.2025.
- <https://www.newsje.com/news/articleView.html?idxno=185612> (01.04.2015), dostęp: 26.02.2025.
- Ioannes Paulus PP. II. (1988). Homilia, In foro S. Petri habita, ob decretos beatis CXVII e Vietnamia martyribus Sanctorum caelitus honores (19.06.1988). *AAS*, 80, 1510-1516.
- Jan Paweł II. (1986). Śmierć Męczenników stała się początkiem nowego życia. 6 maja. Homilia podczas Mszy św. na placu Yovido w Seulu, w czasie której Ojciec Święty dokonał aktu kanonizacji 103 Błogosławionych Męczenników Koreańskich. W: Jan Paweł II. *Wielkie doświadczenie Kościoła w Azji i Oceanii. 21 podróż apostolska: Korea, Papua Nowa Gwinea, Wyspy Salomona, Tajlandia, 2-11 maj 1984*. Warszawa: Verbinum Wydawnictwo Księży Werbitów. Tekst źródłowy: Ioannes Paulus II. (1984). Seuli, ob decretos Coreanis martyribus Sanctorum caelitus honores (6.05.1984). *AAS*, 76, 990-994.
- [Jeong-suk, Kim]. (b.d.). [Saehaneul saettang-eul-yeoneun]. 김정숙. 새하늘 새땅을여는. <https://www.lightzine.co.kr/last.html?p=v&num=3063>, dostęp: 30.08.2024.
- Kida, Paweł. (2012). Język koreański i Koreańczycy. W: Józef Włodarski, Kamil Zaidler, Marcelli Burdelski (red.), *Korea w oczach Polaków* (ss. 515-126). Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Kim, Chang-Mun Joseph i Chung, Jae-sun John. (1984). *Catholic Korea Yesterday and Today (1784-1884)*. New Jersey: Catholic Korea Publishing Company.
- Kim, Chang-seok Thaddeus. (1984). *Lives of 103 martyr saints of Korea*. Seoul: Catholic Publishing House.
- Kim, Chong Sun. (1974). Slavery in Silla and its Sociological and Economic Implications. W: Andrew Nahm (red.), *Traditional Korea, Theory and Practice* (ss. 29-43). Kalamazoo, MI: Center for Korean Studies, Western Michigan University.
- Kim, Sung Do. (2022). Essai d'une archéologie de la modernité linguistique en Corée à travers la première grammatisation par les Pères des Missions étrangères de Paris au XIXe siècle : une approche épistémologico-historique. W: Émilie Aussant, Fabien Simon (red.), *Documenter et décrire les langues d'Asie: histoire et épistémologie* (ss. 165-166). Paryż : Société d'histoire et d'épistémologie des sciences du langage.
- Kwanongsocho – KFA Argentina – Asociación de Amistad con Corea*. (26.02.2022). <https://kfaargentina.wordpress.com/2022/02/26/kwanongsocho/>
- Kwon, Jake. (2022). *Makgeolli. How Korean rice wine is stepping out of soju's shadow*. <https://edition.cnn.com/travel/article/makgeolli-korean-rice-wine-explainer-cmb/index.html>, dostęp: 04.12.2024.
- Mehus-Roe, Kristin. (red.). (2013). *The Original Dog Bible: The Definitive Source for All Things Dog*. Irvine, CA: CompanionHouse Books).
- Neff, Robert. (2022). *Toils of farming in late 19th century*. <https://www.koreatimes.co.kr/opinion/20221001/toils-of-farming-in-late-19th-century>, dostęp: 25.02.2025.

- [Neibeo jisigbaeggwa gamja (usu sigjaelyo dilegtoli)] 네이버 지식백과] 감자 (우수 식재료 디렉토리) <https://terms.naver.com/entry.naver?docId=4368418&cid=42776&categoryId=59916>, dostęp: 30.08.2024.
- Park, Hyun Ok. (2015). *The Capitalist Unconscious: From Korean Unification to Transnational Korea*. New York: Columbia University Press.
- Park, Ki-Joo i Yang, Donghyu. (2007). The Standard of Living in the Joseon Dynasty Korea in the 17th to the 19th Centuries. *Seoul Journal of Economics*, 20(3), 297-332.
- Pedrosa, Ceferino Puebla O.P. (2006 [1989]). *Witnesses of the Faith in the Orient. Dominican Martyrs of Japan, China, and Vietnam*. First Edition 1989. https://web.archive.org/web/20160304072019/http://laity.stdombenicia.org/witnesses_of_the_faith_in_the_orient.pdf, dostęp: 30.01.2025.
- Pettid, Michael J. (2008). *Korean Cuisine: An Illustrated History*. London: Reaktion Books.
- Pictures Depicting Koreans' Agricultural Production By Kim Jun Gun In The Latter Half Of The 19th Century And Their Characteristics - KIM IL SUNG UNIVERSITY. <http://www.ryongnamsan.edu.kp/univ/en/research/articles/80f7325fa857de62fafa85f7a30273cb>, dostęp: 30.01.2025.
- Rhee, Young Hoon. (2014). Economic Stagnation and Crisis in Korea during the Eighteenth and Nineteenth Centuries. *Australian Economic History Review*, 54(1), 1–13.
- Rurarz, Joanna P. (2005). *Historia Korei*. Warszawa. Wydawnictwo Dialog.
- Sacra Rituum Congregatio. (1967). *Coreana beatificationis seu declarationis martyrii Servorum Dei Simeonis Berneux, episcopi capsensis, vicarii apostolici Coreae eiusque XXIV sociorum: in odium fidei, uti fertur, annis 1866-1867 interfectorum: nova animadversiones promotoris generalis fidei: super dubio [...]*. Romae: Tipografia Guerra e Belli.
- Sacra Rituum Congregatio. (1966) *Coreana beatificationis seu declarationis martyrii Servorum Dei Simeonis Berneux, episcopi capsensis et vicarii apostolici Coreae eiusque viginti quattuor sociorum: in odium fidei, uti fertur, a die 17 febr. a 1866 ad diem 20 jan. a 1867 interfectorum: „Positio super martyrio”*. Romae: [b.n.].
- Sacra Rituum Congregatio. (1983). *Coreana beatificationis seu declarationis martyrii Servorum Dei Simeonis Berneux, episcopi capsensis, vicarii apostolici Coreae eiusque XXIII sociorum: in odium fidei, uti fertur, a die 17 februarii 1866 ad diem 20 ianuarii 1867 interfectorum: „Novissima positio super martyrio”*. Romae: [b.n.].
- Šiaučiūnas-Kačinskas, M. (2008). Comparative research on Korean jangseungs and Lithuanian religious monuments. *Acta Orientalia Vilnensia*, 9(1), 121–135.
- Song, Jae Jung. (2006). *The Korean Language: Structure, Use and Context*. Londyn: Routledge.
- Sośniak, Łukasz. (2022a). *Kościół koreański błogosławi sanktuarium męczenników w Seosan*. <https://www.vaticannews.va/pl/kosciol/news/2022-01/kosciol-koreanski-blogoslawi-sanktuarium-meczennikow-w-seosan.html>, dostęp: 28.02.2025.
- Sośniak, Łukasz. (2022b). Zakończył się krajowy etap procesu beatyfikacyjnego męczenników z Pjongjangu. <https://www.vaticannews.va/pl/kosciol/news/2022-06/zakonczyl-sie-krajowy-etap-procesu-beatyfikacyjnego-meczennikow.html>, dostęp: 28.02.2025.
- St. Yi Yun Il John Korean Catholic Mission. (2025). (kor. 체리힐 한인 천주교회), <https://www.chkcc.org/contact>, dostęp 01.03.2025.
- Agasso, Domenico et al. (2011). *Święci na każdy dzień*. Kielce: Wydawnictwo Jedność.
- The Archdiocese of Daegu. (16.06.2011). https://web.archive.org/web/20120616080917/http://www.uanews.com/diocesan-directory/html/dps-ko_daegu.php, dostęp: 01.01.2025.

- Wasilewska, Halina. (2012). Hantcha – tradycja zapisu języka koreańskiego znakami chińskimi. W: Józef Włodarski, Kamil Zeidler, Marcei Burdelski (red.), *Korea w oczach Polaków* (ss. 499–514). Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Yeom, Jeong-Sup. (2003) Characteristics of agricultural techniques in 18th and 19th century Joseon Dynasty. *Korea Journal*, 43(1), 204–232.
- Yonghap News*. (10.10.2008). [„ong-gi balhyogineung tag-wol"..ulsanseo hagsulsemina] „옹기 발효기능 탁월"..울산서 학술세미나, dostęp: 07.12.2024.
- Żelaniec, Wojciech. (2012). Alfabet koreański. W: Józef Włodarski, Kamil Zeidler, Marcei Burdelski (red.), *Korea w oczach Polaków* (ss. 481–498). Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.